

Co bych napsal k 1. říjnu 1984 řekneme

do Hosta do domu, kdyby...

Letošního 1. října se dožívá šedesátí Miroslav Drozda, vůdčí postava naší soudobé rusistiky, hlavně sovětistiky. Nedožívá se jich, jak by měl a kde by měl - zabroodán poctami a stisky rukou uprostřed čilého vědeckého a pedagogického ruchu na fakultě, jejímž předním učitelem a představitelem po léta byl, nýbrž jako technický úředník silničářského projektového ústavu. Fakt sám o sobě jistě nepřiliš povzbudivý, nicméně pocity elegického zmaru, natož snad prohry by tu nebyly na místě. Bytostný nezmar a dřič Drozda totiž i teď, kdy mu na vla tní odbornou práci zbyly jen volné večery, víkendy a dovolené, ne olevil a věnuje se jí se záviděníhodnou energií a cílevědomostí. Dokonce natolik, že - jak nedávno spočítal J.F. Franěk - jejími bohatými výsledky už v pouhém kvantitativním ohledu považlivě zastihuje dnešní české rusisty všech tří kategorií: ty, co smějí; ty, co nesmějí; a ty za kopečky.

"dolaávat překážky a nesnáze, odpovídat na výzvy života kladnými dělnými činy bylo a je vůbec základním rysem Drozdova veskrze pozitivního charakteru. Projevovalo se to už v proslulé línhi takřka všech ruštinářů první poválečné vlny - v "athesiových seminářích, kde slibný posluchač Drozda od začátku patřil k nejhorlivějším, zároveň však nejzevrubněji poučeným a nejvěcněji argumentujícím referentům a diskutérům. Prokázalo se to i za nelehké situace po Mathe-

slově předčasné sarti v červnu 1952, kdy to byl především tehdejší novopečený doktor filozofie a aspirant Drozda, kdo se přičinil, aby si mladý, teprve nedávno zavedený a najednou osiřelý obor spolehlivě uchoval kontinuitu a úroveň. A v podstatě stejně - novým pracovním a intelektuálním vzepětím - se Drozda vyrovnával s pochopitelnou sice, v mnoha směrech však nadměrně příkrou a nespravedlivou kritikou, jež se na něj v polovině padesátých let snesla ze jeho ob-
 jevnou, ideologickým simplifikacím právě minuvšího období přespříliš poplatnou knižní prvotinu Boj KSR(b) o sovětskou literaturu a jeho ohlas u nás (1917 - 1925). Když překonal šok, že je do značné míry bit i za to, že ve své důkladnos-
 ti obzvlášť dopodrobna, v profesionálně erudované podobě realizoval a rozvedl, co do nedávna s nemenší vehemencí, je-
 nomž jen tak hula bala hlásali a psali přechtní další vrstev-
 níci, dal se do pozvolného elementárního přezkoumávání svých
 dosavadních postojů a přístupů k literatuře, nastoupil ces-
 tu postupného osvobození od námosu, jímž jej, celý obor
 i značnou část všeho myšlení o literatuře a umění pozname-
 nal prvotní podnerový radikalismus a iluzionismus.

Ačkoli ani tento proces neprobíhal jednoduše, neobešel se bez občasných výkyvů na tu i onu stranu a trpěl - dnes to není těžké rozpoznat - nedůsledností, Drozdovi přinesl mnoho plodného a perspektivního. "Ajména mu umožnil patřič-
 ně si uvědomit a rozvinout podstatu svého talentu, oživil
 v něm a vydatně posílil zájem o specificky literárně teore-
 tické otázky i cit pro konkrétní literárně umělecký materiál,
 orientoval ho na studium nestandardních spisovatelských o-
 sobností a jevů, k větší samostatnosti a osobitosti pohle-

du a projevu. Však také na rozději od konce padesátých let byl Drozda díky tomu celkem všeobecně pokládán nejen za titulárního, ale i za faktického Mathesiova nástupce, dědice a pokračovatele na fakultě i mimo ní a třebaže jeho renomé nahore nikdy nebylo tak bezúhonné, jak se dočnes rádo soudívá, platil za naši nejznámější, nejvyhlášenější a spravidla i nejsměrodatnější domácí autoritu, pokud jde o sovětskou literaturu i celkové sovětské literární a literárně politické dění. Přibližně v tom smyslu vešel tenkrát rovněž jak do širšího českého kulturního povědomí, tak do povědomí evropské a koneckonců i světové rusistické obce, jež ho pak blíže poznávala z jeho agilní účasti na mezinárodních sjezdech slavistů, na Letní škole slovanských studií v Praze a zejména za jeho jednorázových i dlouhodobějších přednáškových pobytů v SSSR, Dánsku, Jugoslávii, NDR, Rakousku a Polsku.

Nezbytnou součástí toho všeho byl ovšem Drozdův poměrně rychlý a vešměs skutečnými vědeckými a pracovními výkony podložený vzestup po žebříčku akademických hodností a funkcí, který po předchozí kandidatuře, docentuře a několikaletém prodekanování vyvrcholil počátkem šedesátých let doktorátem filologických věd, řádnou profesurou Karlovy univerzity a vedením samostatné katedry ruské a sovětské literatury na filologické fakultě téže školy. Roku v ruce s tím šla intenzivní a rok od roku rozvětvenější činnost v nejrůznějších vědeckých, kulturních a osvětových institucích a orgánech (např. Kolegium věd o umění ČSAV, Svaz čs. spisovatelů, jeho Metodní výbor a zahraniční komise, Socialistická akademie a její pražská "lidová univerzita), členství

žánatví xix v četných edičních a redakčních rad, eventu-
 álně pravidelná autorská a lektorská spolupráce a většinou
 pražských nakladatelství (zejména "deonem, Čs. spisovatelem,
 Světem sovětů a Orbisem) a s odborným, kulturním i denním
 tiskem (zejména literárními novinami, Literárními listy a
 Listy, Plamenem, Čs. rusistikou a Acty Universitatis Caro-
 linae). Avšak nejpůsobnější doklad Drozdových schopností po-
 dávala a podává jeho rozsáhlá a mnohostranná literárně věd-
 ná, literárně kritická a publicistická tvorba, hojná editor-
 ská, pořadatelská, komentátorská, popularizační a poslední
 dobou též překladatelská aktivita. Jen sporadicky se týká
 (či spíše: týkala) české literatury, dost často se obra-
 cela (zejména v padesátých letech a první polovině následu-
 jícího decennia) k ideologicko teoretické a kulturně politic-
 ké problematice; nevyhýbá se ani ruské klasice, nicméně na-
 prostou převahu v ní má ruská literatura sovětského období,
respektive celého dvacátého století včetně svých metodolo-
 gických a gnoseologicko estetických aspektů. Její bibliogra-
 fie o sahla k roku 1983, počítal-li jsem dobře, bezmála
400 položek a kromě značného počtu většinou znamenitých prů-
 vodních slov k českým vydáním ruských autorů, nemluvě o mno-
 ha vědeckých pojednáních a eséjích i časopiseckých a noví-
 nových úvahách, kritikách, článcích, polemikách a glosách
ad hoc, zahrnuje slušnou řádku studií, knižních titulů a
edičních počinů, které připeš od připeš znamenají nezane-
 batelnou událost nejen v Drozdově osobním myšlenkovém a od-
 borném vývoji, ale i v nejnovějších dějinách českého úsilí
o hlubší a přesnější poznání a pochopení ruské literární
produkce a jejího sáciálně psychologického a estetického zá-
 zemí.

Mluveno konkrétně, z věcí ^{lé} zaměřených k širšímu publiku sem podle mne patří hned všechny literární slovníky vzniklé pod Drozdovým vedením, hlavně Slovník spisovatelů národů SSSR z roku 1966 a koneckonců i mnohem pozdější odeonský dvoj-svazek Slovník spisovatelů SSSR, poněvadž jeho původní koncepce, rozvrh, heslář a pod. byly do značné míry ještě jubilentovým dílem. Patří sem i drobná, Drozdou připravená aktuálně informativní brožurka o próze Současná sovětská literatura I. z roku 1963, tím spíše pak pouze o dva roky starší a přes dobově podmíněné nedotaženosti dodnes vyhledávaná Ruská sovětská literatura z orbisovské malé moderní encyklopedie, buď jak buď první systematický a dokončený český pokus o ucelený obraz sovětského literárního vývoje. Nejzásluhnější Drozdův čin v této sféře nicméně představuje jeho lví podíl na českém čtyřsvazkovém vydání velkých tzv. Dementějevových akademických Dějin ruské sovětské literatury roku 1965 v SNKLHU, zejména vynikající, materiállově solidně fundované a základní text Dementějevova kolektivu věcně kriticky ^{lé} doplňující komentáře, jimiž je Drozda obsáhlé a podnětně doprovodil. Totéž by nepochybně mutatis mutandis platilo rovněž o skriptech Ruská literatura 20. století v datech, pramenech a literárněkritických soudech, na nichž Drozda pilně pracoval počátkem sedadesátých let a jež už nikoli svou vinou nedokončil stejně jako široce založený výzkumný úkol o ruské próze 19. a 20. století se zřetelem k tvorbě M. Gorkého.

Okud jde o věci speciálněji odborného rázu, snad pořád stojí za zmínku Drozdovy nadějně rozběhy v souvislosti s novými tendencemi v sovětské literatuře na přelomu padesátých a šedesátých let (např. vystoupení na mezinárodním

setkání prozaiků a kritiků v lednu 1963 v Praze) nebo s preciznějším vymezováním socialistického realismu (např. již hned na místě kontroverzní projev na sofijském sjezdu slavistů, koncipovaný spolu s J.F. Frankem a Z. Mathauserem). Avšak mezním dokladem Drozdova vzrůstu byl nejspíše přece jen až knižní triptych Babel - Leonov - Solženicyn v edici Dílna roku 1966, dezonstrující mimo jiné i sympatickou šíři a rozmanitost Drozdova vztahu k literatuře. Jestliže v prostřední studii Drozda především dovršoval své mnohaleté zkoumání obzvlášť mu milého autora Jezevců, Kasaře, Dravé řeky, Dobytí Velikošumska a Ruského lesa, potom poslední studie se mu vzhledem ke svému hořkému tématu stala příležitostí k osobně naléhavému zamyšlení nad otázkou pravdy v životě a v umění. Vstupní a patrně s největší chutí a invencí napsaná babelovská studie naproti tomu víc než zřetelně signalizovala prudký obret Drozdovy pozornosti k doposud nedocenovaným stránkám sovětské literatury prvního poříjnového desetiletí, zejména k avantgardě. Následovala účtyhodná úroda sympatických prací obírajících se jak sovětskou avantgardou v celku (viz referát na mezinárodním sympoziu v Modre roku 1967, zkráceně publikovaný v Rinascitě), tak literárně teoretickými názory jejích čelných teoretiků (Brika) či básnických subžců (Pasternaka, Mandelštama), tak vzájemným poměrem mezi ní a skupinami a umělci realistického typu, hlavně Gorkým (viz Futuristé-lefovcí a Maxim Gorkij v Slavica Pragensia roku 1967, přednáška Moderna, avantgarda a Maxim Gorkij na pražském slavistickém kongresu a ruský proslouvená lekce na obdobné téma na Letní škole slovanských studií roku 1969). Vyvrcholením byly dvě analytické minuciosní a se suverenní objektivitou vůči všem zvládnuté studie o literárně kritických zásadách a praxi obou

klíčových konflagrací té doby - Lefu a Perevalu, obsažené v monografii, kterou Drozda společně s M. Hralou vydal pod souhrnným titulem Dvacátá léta sovětské literární kritiky roku 1968 v AUC.

Všestrannější nahlédnutí do raného stadia sovětského myšlení o literatuře přivedlo Drozdu k tomu, aby se blíže podíval i na některé další literární teoretické koncepce a systémy, ať už skupinového nebo individuálního rázu. Bezprostředně se to odrazilo v několika statích, eventuálně článcích o ruské formální škole, pražském strukturalismu, K. Čukovském, B.A. Uspenském, M. Bachtinovi a zejména Lotmanově tartuské škole, jež - stejně jako typologické konfrontace Dostojevského s Gorkým a s Leonovem - Drozda bohužel už nemohl publikovat doma. Nejzávažnějším ziskem však bylo vytvoření spolehlivého východiska, základy pro volný soubor průzkumně zaměřených sond a nástinů, na nichž Drozda pracuje v posledních deseti letech a jejichž konečným cílem je zamyšlená větší kniha o vývoji výpravných struktur v ruské próze dvacátého století. V tom, co máme zatím k dispozici, se zevrubně, často z nezvyklých úhlů a v objevených projekcích probírají složité a jak se kupodivu ukazuje zpravidla nepřiliš probádané otázky prostoru a času a jejich obapolného napětí v krásné literatuře, nejjednoduchá problematika nejrůznějších narativních a kompozičních postupů a forem, umných i záměrně průhledných vypravěčských masek, gest a manévřů, grotesky, skazu a pod. A poněvadž se to děje s přesným porozuměním pro uměleckou specifickou literatury a na opravdu hojném a reprezentativně voleném materiálu, dozvídáme se tu už dnes mnoho nového a cenného jak o tajích a kouzlech slovesného umění (a nejenou uměleckého ztvárnění svě-

ta vůbec) tak o celé plejádě ruských spisovatelů od Puškina, Lersontova, Gogola, Laskova, Dostojevského, Tolstého, Čechova, Bunina a Gorkého až po Remizova, Bělého, Zamjatina, Zoščenka, Platonova, Šukšina a Rasputina. V mnoha případech tu dokonce jako by náclavkem dostáváme znamenitý klíč k lepšímu uchopení, vnímavějšímu čtení i těch stránek jejich tvorby, o nichž se u Drozdy výslovně nenočteme. Neboli: nanovo a obzvlášť přesvědčivě zjišťujeme, že jubilant ani tam, kde řeší ryze odborné úkoly, neulpívá na úzkém odbornictví, že i nad nimi má co říci také neprofesionálním čtenářům.

Drozda totiž nikdy nebyl pouze muž pera, ale také, ba pravděpodobně především muž přímé přímé promluvy, přímého kontaktu s obecnstvem, učitel, dokonce nikoli učitel pouze z úradku nějakého úřadu, nýbrž takřikajíc rozený učitel, kantor z milosti boží. "Nechtěl po nás data a názvy knih. Spíš si s námi jen tak přátelsky povídal o literatuře, o naší literární zkušenosti," vzpomíná na zkoušku u Drozdy posluchačka z ročníku, který měl poslední to štěstí poznat ho osobně. Středoškolská profesorka kolem padesáti, někdejší svědkyně Drozdových pedagogických začátků, zas i z odstupu let mluví uznale o nadšení, jež jí i jejím kolegům na Drozdovi imponovalo, o tom, jak je elánem svých výkladů získával i pro autory, kteří jim dříve byli proti srsti. A jiný bývalý Drozdův žák a po nějaký čas i podřízený, jenž se nikdy ani netajil tím, že si o mnoha věcech myslí něco jiného než Drozda, dodnes neopomene zdůrazňovat, že se mu přesto pod Drozdou dobře studovalo i pracovalo a že to byl právě Drozda, kdo ho mimo jiné učil poznávat "ruskou otázku" jakož "součást české otázky". Pro Drozdu je vůbec příznačné,

že si vždy, i v dobách, kdy to v jeho (a samozřejmě nejen jeho) člancích a patrně i přednáškách třaskalo rykem nesmiřitelného boje dvou kultur, počínal lidsky vlídně, jednal s úsměvem a přátelsky, zejména ve výuce, ve styku se studenty se víc než na podmařenou neomylnost věvůdoucích pouček spoléhal na váhu rozumného a fakticky i osobním přesvědčením podloženého diskusně formulovaného slova, projevoval pochopení pro přirozenou nevyváženost mládeže, ale i respekt před jeho mravním maximalismem a ještě netaktizující, až bezohlednou opravdovostí. Díky tomu mívával plno na přednáškách, seminářích i při konzultacích, patřil k oblíbeným vedoucím diplomových prací a vyhledávaným školitelům aspirantů, udělal si dobré jméno jako rádce a nezištný pomocník mladších kolegů, jako konciliantní, studentům nakloněný proděkan, jako ten z členů vědecké fakultní rady, kteří neztráceli ze zřetelě, že fakulta je přece jen především š k o l a , ovšem - v y s o k á škola.

Obdobně šťastně si Drozda vedl i na svém nejvlastnějším pracovišti - katedře ruské a sovětské literatury, které stál v čele po dvanáct let - od jejího vzniku v roce 1960 až po sám práh její exterminace počátkem sedmdesátých roků. Především jeho přičiněním se zde celkem bez nesnází ujal a prosadil duch zvědavé otevřenosti a důvěry v poctivou a tvořivou práci, převážila anebo jak po všestranném poznávání literární tvorby i teorie slovanických národů SSSR v celé jejich rozmanitosti a šíří tak po jejich soustavném, k n a š í domácí tradici, mentalitě a aktuální potřebě citlivém prostředkování posluchačům i širší veřejnosti. Zás především Drozda se přičinil také o to, že na katedře za všech okol-

ností, i za náporu akademického procovství parazitujícího na kvasu šedesátých let, existovaly skutečně kolegiální a partnerské vztahy napříč věkovými i hodnotními kategoriemi a hlavně pak neformální tolerance, jež dovolovala, aby se každý po samozřejmém splnění svých učitelských a dalších základních služebních povinností odborně i občansky angažoval a realizoval po svém, v souladu se svými schopnostmi, zájmy a sklony. Možná v tom tkvěla jedna z příčin, proč se katedra nestmelila v jednotný odborně badatelský tým (i když leccos společně vykonala), proč se nedobrala své ucelené vědecké metody, nepřekonala stadium metodologicky nesoudržného seskupení samostatně pracujících jednotlivců, respektive autorských dvojic. I kdyby tomu tak doopravdy bylo (čímž si nejsem jist) a znamenalo to doopravdy nedostatek (o čemž silně pochybuji), i v tom případě by se - zejména dnes - asi nemělo přehlédnout něco jiného, podle mne mnohem podstatnějšího: totiž fakt, že právě neautoritativní, vzájemnou úctou a součinností v různosti určená atmosféra, která na Drozdově katedře vládla, přece umožnila, aby se alespoň z většiny jejích členů postupně a pro ně samé dlouho nepozorovaně stalo spontánní lidské společenství, které si nemalou duchovní a pracovní soudržnost uchovalo i poté, co bylo zvenčí všelijak rozdiferencováno, rozděleno a rozptýleno.

Jak vidět, všim, čím byl a je, všemi svými vlastnostmi, celým svým habitem, stěžejní intencí svého životního díla Drozda představuje typického příslušníka té části české socialisticky orientované inteligence, v jejíchž osudech a snahách se obzvlášť názorně odrážely osudy a snahy celé české společnosti po roce 1945. Spolu s touto inteligencí

prošel složitou peripetii jejích nadějí, hledání ~~spokloubě~~ ní, spolu s mnoha dalšími z jejích řad byl po známých událostech z rozmezí šedesátých a sedmdesátých let zbaven možnosti veřejného i odborného a pedagogického působení. Přesto že se mu to stalo právě ve chvíli, kdy evidentně dospíval k vrcholné zralosti svých tvůrčích sil, i on se s tím dokázal, byť ne přes noc, vyrovnat, přijal nakonec svůj úděl jako tvrdou životní zkoušku, v níž třeba obstát, a v níž také obstál. Dokonce se dá říci, že teď, v zdánlivém bezejmění nejplněji oovědčil své lidské i profesionální kvality, dosáhl svého největšího mravního a odborného vítězství.

Pomáhala mu v tom už jeho vrozená odolnost a výkonnost, jeho zásadně extrovertní, družně harmonizátorská povaha, takřka automaticky rozsévající kolem sebe pohodu a optimismus, jeho spolehlivé rodinné a přátelské zázemí. Mohl se při tom opírat o hluboce zažitou a žádnými dočasnými odbočkami trvaleji nezastřenu tradici humanitně demokratického vlastenectví, kterou si přinášel z domova a z před nichovské republiky, řídil se silně zavazujícím příkladem vlastního otce, jenž za první války bojoval jako ruský legionář a za druhé, v její poslední den zahynul v terezínské Malé pevnosti, jako legionářský odbojář. Marné z tohoto hlediska nebylo ani pevné přilnutí k české krajině a k českému venkovsky lidovému prostředí, jmenovitě k nenápadně půvabnému a houboplodnému Zbýhořsku, kde Drozdovi a jejích děti a nyní i vnuci tak rádi pobývají v letních měsících a přes neděle. Nemluvě o blahé a posilující jistotě lesáckého dítěte, jež od malička bezpečně ví a cítí, že živelná pohroma nebo lidská hloupost mohou celý velký les zničit třeba v minutě,

ale vypěstovat jeden jediný strom vyžaduje bez ohledu na sebezbožnější přání a seberáznější usnesení dlouhá a dlouhá leta trpělivé, houževnatě pokorné, láskyplné a kvalifikované práce, buď si doba kolem jakkoli, ať už vskutku nebo údajně dynamická.

František Ladislav Čelakovský, mimochodem také rusista, měl očividně pravdu, když napsal tak trochu jako by na okraj jubilea kolegy o plných sto pětadvacet let mladšího:

Nepaměti do propasti
klesne pustý darzochleb.
Blah, kdo pěstoval své vlasti
jednu ráží, jeden štěp.